

FILOZOFICKÁ GRAMATIKA U PLATÓNA

ANTONIA SOULEZ: La Grammaire Philosophique chez Platon (Filozofická gramatika u Platóna). Paris, P.U.F. 1991.

Názov diela A. Soulezovej sa môže zdať provokatívny tým, že je anachronický. Zdá sa, že ho treba akceptovať a nevzrušovať sa ním: každé "čítanie" veľkých filozofov minulosti je nutne anachronické, ak si vôbec možno predstaviť čítanie, ktoré by takým nebolo (nepochybne ide o nutnosť samu osebe, "gramatickú" v zmysle Wittgensteina). A. Soulezová nemieni napísať dielo z dejín filozofie, ak sa tým označuje zúfalé úsilie toho, kto verí, že bude môcť reštituovať dielo minulosti "v jeho pravde". Napokon, takáto domýšľavosť sa môže zdať jedine márnou, akonáhle ide o Platóna. V tomto prípade nestačí urobiť iba prácu archívára, čo by v konečnom dôsledku znamenalo pohrdáť jeho dielom a snažiť sa uchrániť ho pred čisto filozofickým čítaním. Medzi čitateľom a čítaným textom je teda neustály pohyb sem a tam, ktorý A. Soulezová s dokonalou jasnozrivosťou prijíma. "Treba", hovorí Soulezová, "dokázať tým, čo spochybňujú filozofiu, že skutočné otázky sú tie, ktoré možno pretlmočiť slovami, ktoré vyplývajú z problémov nášho storočia" (s.12). Ostatne, otázku oprávnenosti čítania Platóna nemožno roz'at' a priori: nijaká "metóda" četyby vopred nezaručuje správnosť interpretačnej práce; treba teda dokázať "pohyb samotným kráčaním" a "súhlasiť, že budeme hrať časti *Dobre temperovaného klavíru* na našich klavíroch" (s.12).

Tou "skutočnou otázkou", ktorú pertraktuje táto kniha, je otázka prístupu k "logickému", prístupu, ktorý nie je aristotelovský ("analytický") alebo skôr "stoický" v tom, že sa zaoberá najprv výpoveďami, aby sa potom pokúsil usporiadať ideálne podmienky spájania signifikantných jednotiek. A. Soulezová sa nazdáva, že negatívny a tak trochu pohrdavý úsudok postaristotelovskej tradície o Platónovej "logike", hlavne tej, ktorá je načrtnutá v *Sofistovi*, vlastne neobstojí, lebo v tomto dialógu vidí len nešikovný, ba až chybný náčrt aristotelovskej "logiky", zatiaľ čo Platóna by bolo treba priradiť k inej logickej "tradícii", ktorej najskvelejšími predstaviteľmi sú Bolzano, Frege, Russell, Wittgenstein.

Ak sa nemýlime, A. Soulezová sa snaží dokázať, že štrukturácia "najvyšších druhov" v *Sofistovi* vytvára ideálnu sieť medzi ideami, na základe ktorej možno vybudovať signifikantné výpovede. Usporiadanie tejto siete, z ktorej *Sofista* ponúka vzorku ohraničenú len na najdôležitejšie druhy (254 b – 258 c), sa rovná formulovaniu ideálnej (logickej) "gramatiky", ktorú treba starostlivo odlíšiť od gramatiky obyčajného jazyka. "Najvyššie druhy" udržiujú medzi sebou ideálne vzťahy práve na základe relačnej (vypovedacej) schopnosti niektorých z nich, totiž tých, ktoré a priori znásilňujú možnosti zmyslu jazykového prehovoru. Je teda dôležité rozlišovať to, na čo sa vzťahujú výpovede všedného jazyka, *pragmata*, podľa čoho sú pravdivé alebo nepravdivé, a to, na základe čoho sú druhy skutočne signifikantné. Ďalej treba rozlíšiť

medzi negáciou, ktorá spočíva na totalite výpovede (a nielen na predikáte), a ne-bytím, ktoré ako "dvojník Druhého" predstavuje onú rozdeľujúcu moc medzi druhmi, a tiež tým, čo "smeruje viac k spájaniu toho, čo rozdeľuje, ako k negácii" (s.277); to vedie k rozlišovaniu medzi permanentnosťou a stabilitou väzieb medzi druhmi a negáciou, ktorá sa dotýka len oných *pragmát* (alebo skôr toho, čo tvrdíme o týchto *pragmatách*).

Je jasné, že táto téza sa dá obhajovať, len ak znovu preskúmame istý počet dôležitých aspektov platónskeho myslenia alebo v každom prípade to, čo z neho môžeme pochopiť. Najdôležitejšími aspektami sa nám zdajú byť tieto:

a) Idey nie sú tým, čo je *pomenované* signifikantnými prehovormi, ale sú to "len entity, podľa ktorých sú vraj veci označené" (17); majú to, čo A. Soulezová nazýva kategoriálny štatút. Týmto je potvrdená hlboká diskontinuita medzi "klasickou teóriou Ideí", ako ju nachádzame v *Republike*, a tým, čo nachádzame v posledných dialógoch (najmä v *Sofistovi*).

b) "Pragmata" sú "stavy vecí" (vo význame Sachverhalten) a nie sú bez vzťahu k "Lekta" stoikov; zaujímajú stredovú pozíciu medzi ideálnymi podstatami a vokálnymi znakmi (pozri s.162).

c) Relatívne ne-bytie, ktorého realitu potvrdzuje *Sofista*, je to, čo umožňuje vzájomnú súvislosť ideí, a to skôr v pozitívnom ako negatívnom zmysle.

d) *Kratylos* nie je len aporetickým dialógom, ale robí predbežný prieskum, ktorý vedie veľmi priamo k *Sofistovi*; analýzy, ktoré sa týkajú tohto dialógu, sú určite v tomto diele najsuggestívnejšie a najoriginálnejšie: smerujú k tomu, aby ukázali, ako *Kratylos* konštituuje kritiku *mimesis*, aplikovanej na jazyk, a ponúka myšlienku "fonetickej gramatiky" (pravda, bez toho, že by dospel k jej realizácii), pričom jazyk nahradí "logická gramatika" v *Sofistovi*, ktorý prevezme jeho formálne črty.

Nemôžeme tu detailne rozoberať všetky body: všimnime si iba jednu črtu práce A. Soulezovej, ktorá dáva dielu podstatnú hodnotu a zabraňuje prehliadnúť jej prínos, totiž jej hlbokú koherenciu. Je jasné, že tu máme do činenia s celkovou interpretáciou ak nie platonizmu, tak aspoň jeho najdôležitejšej časti, s interpretáciou, ktorá sa opiera o nanajvýš podrobné analýzy platónskych textov a prísne sa konfrontuje s mnohými odlišnými prístupmi k týmto textom.

Keďže sa nemôžeme uspokojiť s chválou diela, nech by malo akúkoľvek veľkú hodnotu, nemôžeme sa ubrániť ľútosť, že počiatkové potvrdenie spojiva medzi Platónom, Bolzanom, Fregem atď., nie je hlbšie upresnené a ozrejmené; zdá sa, ostatne, že sa tak trochu váha, pokiaľ ide o súvislosť, ktorú A. Soulezová nachádza medzi prijímaním negácie u Platóna a Fregeho: Fregemu sa pripisujú pozície, ktoré nie sú jeho (obzvlášť téza, explicitne Fregem zavrhnutá, že bytie myšlienky je jej pravdivé bytie (etre-vrai), ako i myšlienka úsudku, "ktorý neguje" (pozri s.278–279). Naopak, boli by sme radi, keby bola pertraktovaná otázka definícií abstrakciou, ktorých otcovstvo, zdá sa, že oprávnené, možno pripísať Platónovi a ktorá znamená bezpochyby jeden z najdôležitejších rozdielov medzi Platónom a Aristotelom na pôde "filozofickej" logiky. A. Soulezová ostatne správne pripomína rozdiely v chápaní vzťahov medzi Platónom a Aristotelom.

Týchto niekoľko poznámok samozrejme nič neuberá na kvalite tejto práce, ktorá sa vyznačuje aj originálnou úvahou o oprávnenosti používania istých koncepčných "nástrojov", vypožičaných z vyslovene moderných myšlienkových oblastí, ako je postfregeovská logika, v dejinách filozofie. "Čítanie" A. Soulezovej je vskutku konfrontované s čítaním G. Ryla, až potom možno vystihnúť, čo je v ňom zaujímavé, ale tiež poukázať na jeho obmedzenia; k tejto otázke odporúčame pozorne si prečítať 4. kapitolu druhej časti práce.

Vcelku tu teda máme do činenia s dôležitou knihou, ktorá imponuje tak novátorským čítaním Platóna, ktoré rozvíja, ako aj návrhom, ktorý obsahuje, totiž návrhom akejsi histórie idey filozofickej gramatiky, ku ktorej vytyčuje prvý kolík.

François Schmitz

Z francúzskeho originálu *La grammaire philosophique chez Platon*
preložil Štefan Caltik

FILOZOFIA A MATEMATIKA

FRANÇOIS SCHMITZ: *La Philosophie et les Mathématiques* (Filozofia a matematika). P.U.F. 1988.

Nemáme v úmysle robiť z Wittgensteina "filozofa matematiky", ktorý svoju vlastnú teóriu ponúka na vyriešenie problémov v oblasti základov matematiky. A predsa práve toto od neho čakali prví čitatelia *Traktátu*, väčšinou vedci, najmä matematici Hans Hahn a Kurt Reidemeister, ktorí sa stretávali na začiatku dvadsiatych rokov okolo Moritza Schlicka, duše Viedenského krúžku v jeho počiatkoch. Pod názvom *Wittgenstein a matematika* François Schmitz ukazuje, že táto práca neposkytuje tie kľúče k riešeniam, ktoré vraj Wittgenstein domýšľavo chcel priniesť do problémov základov matematiky, ale skôr ukazuje dôvody, pre ktoré by to mohla byť falošná stopa. Potom, čo François Schmitz v úvode pripomenul urputné diskusie o týchto otázkach základov, veľmi starostlivo skúma Wittgensteinove kritiky a ich *raison d'être*, a to tak pri dozrievaní *Traktátu*, ako aj vychádzajúc z neho, na sebakritickej ceste, ktorú kliesni filozofická gramatika päťdesiatych rokov. *Traktát* nerozvíja ani tak teóriu významu, hovorí François Schmitz, ako skôr minimálny opis možnosti "mať význam" (značiť) na základe "prirodzeného" (Hintikka) a nie umelo vykonštruovaného "izomorfizmu", týkajúceho sa štrukturálnej homológie medzi komplexmi, súbormi raz výpovedí, inokedy faktov. Apriórnosť foriem zobrazovania, ktorú obhajuje *Traktát*, sa však ťažko prispôsobuje fregeovskému prístupu k extenzionálnosti podmienok, ktoré spôsobujú, že výpovede niečo "značia", pretože táto téza privileguje myšlienku, že pojem funkcie sa redukuje na parkúr hodnôt, premietnutý na obraz (logický) empirie, a že jej korelátom je hypostáza výroku, toho, čo je označené výrokom, slovom "objektivismus".